

Herceg János levelei(ből) könyvügyekben

Azt kérdezi a szerkesztő, vannak-e Herceg Jánostól leveleim? – Van – válaszolom kapásból, de nem sok, mert évtizeden át, kéthetente jött Zomborból, majd Doroszlóról az Újvidéki Rádióba beolvasni heti penzumját, két-két írást a keddi kulturális Szempontba és ugyanennyit a leghallgatottabb adásba, a vasárnapi Faluműsorba. Útja ezután leginkább a Forumba vezetett, ahol személyesen is tárgyaltunk a *Híd*nak szánt kézíratairól, könyveiről, zsúrizéseiről, utazásairól... Így levélíráshoz aránylag ritkán kellett folyamodnia. És mégis. E felkérés kapcsán némileg rendezve és időrendbe téve leveleit, kiderül, 1985. október 14-e és a halála előtti bő egy hónappal, azaz 1994. december 19-éig kelt leveleinek, levelezőlapjainak száma is mintegy harminc.

Előzetes ismeretségünkről csak annyit, személyesen először szülővároskamban találkoztam vele 1968 tavaszán, amikor Szirmai Károlyt látogatta meg verbászi lakásán, s a beszélgetésüket követő délutáni kávézásra Szirmai engem is meghívott, hogy mint fiatal, egyetemista tanítványát mutasson be. Herceg János látogatásának célja – határozottan emlékszem – Szirmai válogatott elbeszéléskötetéhez, a *Muzsikáló messzeség*hez írt előszava néhány részletének és válogatásának a megbeszélése volt, feladatom meg inkább csak postási: juttassam el mihamarabb Juhász Gézának és Utasi Csabának a kiadóba, mert már nagyon várják. Aztán Herceg János is ott volt a Szirmai nyolcvanadik születésnapjára rendezett kisvárosi ünnepségünkön, amelyen az idősebb író társ kezébe adhatta az általam szerkesztett, a verbászi Művelődési Otthon kiadásában megjelent verseit és önéletrajzát tartalmazó kötetecskét, az *Önkeresést*. És 72 októberében is jött, immáron Bori Imrével, gyászban együtt temetni az író társat, bará-

tot, akit Herceg Kalangya-szerkesztőként még 1941-ben váltott az akkor egyetlen vajdasági irodalmi folyóirat élén.

Ismeretségünk a nyolcvanas évek elejére már annyira közeli lett, hogy egy dolgozatom megírásához készséggel bocsátotta rendelkezésemre a *Híd* szerkesztése közbeni kölcsönös levélváltásait, többek között Sinkó Ervinnel, Keck Zsigmonddal, az itt már emlegetett Szirmaival, Csuka Zoltánnal, B. Szabó Györggyel, Gál Lászlóval, Majtényi Mihállyal, Debreczeni Józseffel, Fehér Ferencsel, Major Nándorral..., de Veljko Petrovićtyal, Mladen Leskovaccal is, s volt ott Andrić- és Krleža-levél is. Hét-nyolc rendezett irattartóban voltak levelei, dolgozószobájában a szekrény tetején sorakoztak, s innen vetette le velem az 1955-től három-négy éven át folytatottakat, azzal, hogy ami számomra fontos, fénymásolhatom is, de kötelezően szolgáltatassam vissza. És még valamire figyelmeztetett: a magánjellegű, vagy dehonesztáló, néha pletykaszintű dolgokat pontozzam ki.

1987-től kiadóvezetőként ha jól számolom, nyolc kötetének lettem felelős szerkesztője (a konkrét szerkesztői munkát, szinte kisajátítva a szerzőt, kötelező érvénnyel nyugdíjazásáig Tomán László, minden esetleges apróbb elírásra, stilisztikai megfogalmazásra is odafigyeléssel végezte – tegyem hozzá, jól –, majd 1991-től ezt későbbi monográfusára, Toldi Évára bízam, aki 1992–93-ban megírta, s azon nyomban meg is jelentettük az addigi Herceg-életművet összefoglaló könyvét), így, ha nem talált irodámban, több alkalommal kénytelen volt levélben felkeresni.

Első hozzám intézett levele 1985 őszén íródott. Akkor szerkesztettem Milan Konjović nagy párizsi életmű-kiállításának könyvnyi terjedelmű katalógusát Katarina Ambrozić bevezető tanulmányával, amely csonka lett volna az íróbarát, Herceg János jellemzése nélkül. A kézirat melletti levélben ez állt: *„Kedves Győző! Itt küldöm a kért Konjović-írást. De mivel rossz papíron és meglehetősen elhasznált szalaggal írtam, arra kérek, küldesd el nekem a levonatot, ha kiszedték. Annak is nagyon örülnék, ha telefonon nyugtáznád a kézirat átvételét. A múltkor a Magyar Szónak küldött egyik írásom például egyszerűen szőrén-szálán eltűnt, s azóta nyugtalan vagyok. Szívességedet előre köszöni hálás híved: Herceg János. P. s. Ha esetleg Geroldot érdekelné, ez az írást boldogan átengedem a Hidnak is.”*

(Kerekedett is az akkor már 87 esztendőes Milan Konjović festészetéről és párizsi kiállítása kapcsán egy máig tekintélyes blokk a *Híd* novemberi számában, amelyet a jelentős esemény kapcsán jegyzetem vezetett be, s itt jelent meg Tolnai Ottó Konjović new paiteng című hosszúverse, Herceg János átfogó szövege az életműről, Bela Duranci művészettörténeti esszéje és dokumentumként a festő és Bálint Sándor szegedi néprajztudós feleségével, Sárával, a *Művészet* szerkesztősége munkatársával folytatott levelezése.)

A következő levele tulajdonképpen nem is levél volt, hanem kézirat. A kiadó szerkesztőségében – a Bori Imrével, Bányai Jánossal, Tomán Lászlóval és a velem való beszélgetés közben – ajánlotta, Vuk Karadžić születésének kétszázadik évfordulóján volna még „mondanivalója” a nyelvújítóról, a helyesírás reformátoráról, a néprajzostól, a népdalgyűjtőről, hiszen itt ingázott Belgrád, Karlóca, Pest, Bécs, Halle és Goethe Weimarja között. Pesten az Aranyszarvasban szállt meg, beteg lábát budai fürdőben gyógyította, s vívta itt is újító szándékú csatáit a pesti szerb elittel.

Néhány hét múlva már szállította is a negyven-egynéhány oldalas kéziratát, benne azonnal megcsillantva írásművészetének szellemi előadásbeli koreográfiáját, sőt varázsát is. Hogyan is indította? *„Már Voltaire tudta, hogy a folyóiratok könnyen születnek, és nehezen halnak meg. Mert nem hagyják kimúlni, az utolsó pillanatban megmentik őket. Ez történt Budán az 1825-ben megindított Serbske letopisi című folyóirattal. Mert alig egy évvel később egy fiatal zombori jurátus, Jovan Hadžić, maga is költő, az eladósodott folyóirat megmentése érdekében gazdag szerb polgárokhoz fordult segítségért. Nem papokhoz vagy előkelő hivatalnokokhoz, mint várni lehetett volna, azok szegények voltak, hanem kereskedőkhöz. Az akkor rohamos fejlődésnek indult Pest fontos szerepet játszott a kereskedelmi forgalom lebonyolításában a Balkán és Európa között. A város tele volt ezekkel a jól kereskedő, már-már a tekintélyes polgárok osztályába emelkedett szerb és görög kereskedőkkel, akiket cincároknak neveztek, s akik ortodox vallásúak lévén csakhamar beolvadtak a szerbségbe. Köztük találta meg Hadžić azt a hat áldozatra kész bonfitársat...”*

Hogy aztán végigpásztázva azokon a neveken, kikkel is volt a nyelvújító és a népnyelvet megeremtő Vuk kapcsolatban és vitában is, Milan Vidakovičtyal, Jovan Pačićtyal, Vitkovics Mihállyal, Teodor Pavlovičtyal, Jovan Hadžićtyal..., s honosította az „érthetetlen” egyházi nyelvet a közhasználatban levő népi nyelv meghonosodása irányába, s vitte addig, hogy állandóan megújuló formában ugyan, de a mai napig is a szerb irodalom nyelve. S ez kapcsolattörténeti emléket állít mint a legrégebb, máig létező folyóiratnak, mint a Szerb Matica pesti megalapítása körülményeinek is. Nem véletlenül írta Bori Imre még a kéziratról, miszerint: „hercegjánosos”, mert „Ebben a koreográfiában az eszmének van egy jellemző, kinyilatkoztatásszerűen tényközlő kiindulási pontja a személyiség minden rokonszenvével és varázsával körülbástyázott, és ugyancsak jellemző befejezése, amelyet a végkövetkeztetés közlése jellemez. A kettő között pedig ott van Herceg János sokirányú érdeklődéséből, figyelméből, információiból eredő kötőanyag – az esszé teste.”

Herceg János leveleinek nagy többsége kézirataira, szerződéseire, tiszteletdíjaira vonatkozik. Ez utóbbiak szinte ki sem maradhattak, ezért eb-

ben a vonatkozásban a ráartiságát idézni is csak a legutóbbiból fogom. Ellenben örülni, lelkesedni de még mennyire tudott. 1991 novemberében írja: „Budapestről hazaérve leveled igazán megörvendeztetett. Mert a Gogoland megjelentetésének ígérete, ha régen várat magára, most talán valóság lesz, úgyhogy Gerard életére végleg pontot tehetek... Regényedet a maga ismerős környezetével továbbra is nagy érdeklődéssel olvasom. Sőt, mintha most érdekesebb, mozgalmasabb lenne, mint az elején volt. S ez persze a cselekmény bonyolításával és a regény alakjainak már ismerős voltával magyarázható. Érdekes köteted lesz!”

A *Gogoland*, művészregénye, amely a művészet és az őszinteség közötti kapcsolati problémát feszegeti, valóban sokáig várt megjelenésére. 1977-ben a Magyar Szó közölte folytatásokban, majd „fiókba” került, mígnem Bányai Jánossal onnan húztuk elő, a szerző nem kis öröme. Ennek írásos nyoma Herceg nekem küldött leveleiben nincs, de mintha már ekkor valami más jobban foglalkoztatta volna, mert '93 január elején írja: „Köszönöm szép könyvedet, amely a régi Vajdaságnak egy élénk és színes darabját varázsolja előm... Nem tudom, milyen állapotban van kiadói tervetek, de nagyon szeretnék egy kis novelláskötetet megjelentetésre felajánlani. Tíz éve, tehát a gyűjteményes három kötet óta nem jelent meg novelláskönyv tőlem. Örülnék, ha ennek lehetőségéről tájékozhatnál, mielőtt becsukom magam mögött a kaput...” Válaszomban közöltem Herceg Jánossal, hogy – noha némi túlzás a tíz év –, magunk is indokoltnak látnánk egy novelláskötetet, de szinte tudta nélkül (Bori Imrével, Bányai Jánossal és Toldi Évával) már összehoztunk esszéiből is egy, talán, ezúttal a novelláskötetnél is időszerűbb és izgalmasabb, többnyire a *Híd*-ban közölt irodalmi publicisztikai anyagából kötetre való, amelyet gyorsan meg is jelentetnénk. Postafordultával jött a válasz: „Hát persze, hogy örülnék a Régi dolgainkról kiadásának. De nem emlékszem, hogy ezt a tervet befejezett tényként említetted. Mintha csak úgy en passant tettél volna említést róla, mint lehetőségéről. S már áprilisban aktuális lenne? Remek! Szóval, kérlek, felejtsd el a múltkori sürgetésemet a novelláskönyvről, majd csak megérem, ha még sokáig élek!” S néhány nappal később: „...Az csak természetes, hogy megbízom Toldi Éva judíciumában, pláne, ha nem lesz túl szigorú, s nem csinál egy túl szerény füzetecskét az egész anyagból. Addig is köszönet érte! Különböző dátum szerint is egy füst alatt mehetne a kismonográfiával. Ha mentek Pestre, boldogan beszállnék a benzín árába.” Még mindig ennél a kötetnél maradvá: „Itt küldöm vissza a Régi dolgainkról revízióját. Nekem – őszintén szólva –, nem sok betekintésem volt a válogatásba, amely már a *Híd*-ban való megjelenéssel bizonyos koncepciót követelt. Az illető, aki válogatta – Te vagy Éva – jobban, objektívebben tudta megítélni az írásokat, mint én, a szerző, akinek nem volt távollata hozzá. Mármint az egészhez. Azt hiszem, így egész

és így érdekes, ha nem pretenciózus ez a jelző. Én csak két cikket vettem vissza a leendő kötetből: Zombor nagy emberei címűt, mert egyrészt nem lehet túlzás nélkül nagyinak mondani, például Sch., ha százszor egyike volt az aradi tizenhármaknak! Látom, a címet illetőleg bizonytalan volt a recenzens... én meghagynám a Régi dolgainkról címet, már azért is, mert, a Hídban ezzel valami *salvus conductus* is kapott. Így hát egyszerűen áldásomat adnám a kiadáshoz. P. s. És jót mulattam Szenteleky verbászi vendégszereplésén. A regényrészlet szerzője a »helyi színek« bőséges alkalmazásával jól be tudta keretezni térben és időben az alakját.”

A Régi dolgainkról esszékötetét Pesten az Ünnepi Könyvhéten Herceg János boldogan dedikálta, többek között egykori pesti barátainak, ismerőseinek, közben Póth István gyerekkori barátjával azon sopánkodva: már se Németh László, se Illyés Gyula, se Weöres Sándor..., de ekkor barátja kérdésére, miről írna szívesen, tett egy ígéretet: az ugyancsak akkor megjelent, és ott először bemutatott Írók gyermekkorukról című kötetéről. Haza-jövet valamivel később: „A gyerekkori emlékeket felidéző kötetről azonban nem írnék, hiszen magam is ott vagyok a kötet hősei, illetve áldozatai között, még olyan félrehallásaival is a (riporter) felvevőnek, hogy a vásárcsarnok közel van Cinkotához. Évekig éltem Pesten, Hock barátommal sosem ültünk villamosra, mert az nekünk drága volt, még a Hűvösvölgybe is gyalog mentünk ki. Szóval ismertem Pestet, így csak röstellkedhetek eme elírás miatt...”

A következő, 1994. évi januári levelében olvasom: „Én már hosszabb idő óta reménytelen letargiába estem. Néha kis időre magamhoz térek, s nekirugaszkodom, mint Borinak egy-egy körlevelére, de csakhamar megadom magam. Ha még tartja bennem valami a lelket, az például egy novelláskönyv megjelenése, amit utolsó találkozásunk alkalmával felcsillantottál előttem. Kérlek, légy oly jó, tájékoztass erről a szép lehetőségről... Irigyellek Benneteket a sorozatos irodalmi rendezvényekért, amelyekről én kényszerűen kimaradok.”

Szinte lelkiismereti kérdésünké vált a kiadóban, Herceg János 85. születésnapjára jelentessük meg az annyira óhajtott novelláskötetét. Felkérésünkre azonnal válaszolt: „...Most elkészültem vele, és sietve küldöm. Igen, mert olvasom a VMDK pályázati felbívását, s el tudom képzelni, ki mindenki jelentkezik majd. De hát van ennek az itteni szervezetnek valamiféle irodalmi kritériuma, vagy eddig csak egy gyűjtőhely. Mégis, azt hiszem, a Forumnak legalább az ajánlásban megmarad a szerepe. Bár így is nehéz lesz a dolga. Nekem például kívánságaim vannak a kötettel kapcsolatban: szeretném, ha komoly kritikus nézné át az anyagot, s tenné meg kellő észrevételét. Én amennyire tudtam, vigyáztam, hogy ne legyen nagyobb nívkülönbség a novellák között. Sőt, hogy maradjon egy-séges hangvétele. De így is hálás lennék egy Szelinek, vagy Thomka Beátának, ha átnéznék az egészet. Utána még mindig marad elég dolga a kötet szerkesztőjé-

nek... Különben köszönöm baráti közléseidet a Régi dolgainkról fogadtatásával kapcsolatban. Gerard sikereinek jobban örültem volna, de így is jó.”

A kötet Szeli István és Gerold László recenziója alapján, kedvenc festőjének, Hangya András festményével a borítón, kötött formában, még jubileumi évében megjelent, valamennyien nyugtázva Szeli Istvánnak a kötetről írt ajánlását, miszerint: „Minden filológiai aprómunkát mellőzve, akár első olvasásra is, rögtön szemünkbe tűnnek Herceg kivételes írói képességének újabb vonásai. Ezek különösképpen hősei valóságtudatának, erkölcsi és szokásvilágának a rajzában mutatkoznak meg az író valósággal való újszerű szembenézésének eredményeképpen.” Gerold László viszont többek között ezt írta recenziójában: „Herceg János a legjobb értelemben helyi író, kinek esetében a lokalizálás, a röghöz kötöttség nem leértékelést jelent, hanem azt a tényt jelenti, hogy az írónak van saját, megélt, autentikus élettere, melynek minden zegzugát ismeri [...] írásai lett légyenek azok novellák vagy emlékezések, évek óta egy behatárolt élettérben játszódnak, vissza-visszatérő témákkal, szereplőkkel, de kivétel nélkül a szerzőre olyannyira sajátos személyes hang jellemzi őket, s a mesélésnek az kivételes készsége, amely mindig magával ragad, olvasmányossá teszi őket. Herceg János a legköznapiabb történetből is tud érdekes, figyelmet lekötő szépirodalmat formálni, s teszi anélkül, hogy éreznénk a formálás igyekezetét, kényszerét. A riportszerű írásokban is felfedezzük azt a többletet, amelyre csak igazi író képes, író, akinek a lába alatt biztos, szilárd valóságtalaj van, s ezért írásainak fikciórétege is mindig a hitelesség, a realitás erejével hat.” A kötetet a tervezett Atlantis helyett Herceg kérésére *Mulandóság* címen jelentettük meg nyolcvanötödik születésnapjára.

Még abban az évben lehetőség nyílt egy évfordulós Veljko Petrović-válogatás kiadására is, és ki másra gondolhattunk az előszó megírását illetően, mint egykori zombori íróbarátjára, Hercegre, aki a felkérésre ezt válaszolta: „*Ami Veljko Petrović novelláit illeti, vigyázz, mert a pesti kiadás rettenetes fordításokat közölt. Szerintem teljesen használhatatlanok, csak Illéséi.*” A kérésre, ha mégis, azonnal jött a válasz: „...reprodukálhatók jelentős javítások után, de: azt hiszem, legjobb lenne új válogatásban bemutatni Veljkót, ha egyáltalán érdemes kiadni. A legjelentősebb novellák: a Nisi jégeső, a Magyar Pista és néhány magyar vonatkozású írása, amelyek ebből a kötetből kimaradtak. Szegény Z... itt is olyan felületes volt, mint minden más délszláv vonatkozású dolgában. Én már csak egy fordításomra emlékszem, a Kalangya 1942. júliusi–augusztusi számában... Az előszót természetesen vállalom, bár V. P. – most látom én is – nem volt az a jelentős alakja a délszláv irodalmaknak, amilyenek hazafias versei teremtettek reputációt a számára.

Egy Rastko Petrović, vagy Crnjanski magasan fölébe emelkedett. Korábban meg Bora Stanković! De ha mégis kitartatok mellette, persze hogy...” És meg is lett, akárcsak a kötet is, Bori Imre válogatását jobbjára Borbély János műfordítóra bíztuk, s ő „csinosította” a kopottas régebbi fordításokat is. Végül Herceg János is elégedett volt a munkával. És csak még egy apró adat ezzel kapcsolatban. „Igen, az a Tumbász én vagyok. Ilyen álnevekkel szaporítottam a Kalangya munkatársainak számát” – írta 1994. november 4-i levelében.

Még néhány pár soros levél. Egyikben (1994. október 12-én jelzi): *„Fel kell mennem, ugyanis e hó 18-ára, mert Déry-díjjal tüntettek ki, s akkor lesz Déry születésének századik évfordulóján az ünnepélyes átadás. Nem jössz fel véletlenül?”*

Kiadóvezetőként, úgy éreztem, ott kell lennem. Fölvittem.

Tervezett gyermekkötetre kapcsán is váltottunk néhány levelet. Gyermek- és ifjúsági novelláit, történeteit gyűjtöttük össze, s kértem, nézze át az anyagot, tegyen hozzá vagy vegyen el belőle, egyszerűen az összegyűjtöttek alapján álmodja meg könyvét. Mire a válasz: *„Köszönöm az ötletet és még inkább a készséget egy meséskönyv kiadására. Én ugyan az utóbbi időben nemigen írtam meséket, s amit írtam, az is inkább felnőtt gyerekekhez szólt. De hangjuk és tartalmuk hatásosabb, mint a korábbiaké volt. Így például a novelláim között kiadott Dinidaj, s a mellékelt Történet című. Hogy az előbbi egy másik gyűjteményben, a Mulandóságban megjelent, nem hiszem, hogy zavaró lenne. Ezt persze én mondom, ha Neked más a véleményed, lemondok róla... Még valami: Szegény Husvéth Lajosról máshova is írtam mostanában, mert emléke lidércnyomásként nehezedik rám, de az, ahol megemlékeztem róla, aligha jelenik meg, mert Cs. 7 Napjának küldtem meg a rádióknak. Az előbbi a papírhány miatt nem látott napvilágot... Apropó, papírhány. Hát nem remek ötlet a cenzúra részéről? Szabadalmaztatni kéne! Visszatérve a meséskönyvre, kíváncsian várom a továbbiakat.”*

S az utolsó levél, amely 1994. december 19-i keltezését visel, nyilván betegsége miatt is, már némi indulattal íródott, ezért illik teljes terjedelmében közölni: *„Kedves Győző, igyekszem azonnal visszaküldeni a mellékelt szerződéseket. Doroszlón ugyanis betenként egyszer jelenik meg a posta, akkor jön és megy. A zombori Hídba – megmondtam Borinak – nem írok. Két regényt és egyéb ezer dolgot írtam róla, most nem vagyok hajlandó felvonulni benne. Különben is Pestre megyek. Nem tudom, a maradék honoráriumot, 13 ezer forintot kifizetted-e? Karácsony lesz, s az unokámnak adnám. Szeretettel köszönt: Herceg János.”*

A következő 1995. évi *Híd* januári Négy város tematikai címet viselő – zombori, becskeréki, szabadkai és újvidéki „várost látó” – számát,

bár Herceg János írást már nem adott, viszont gyászkeretes fényképe és a róla szóló nekrológok vezették be, jelezvén, január 29-én elhunyt. De a zombori blokkot – Bori Imre főszerkesztő határozott elképzelésének megfelelően – mégiscsak az ő verses szövegével vezettük föl, ami talán választ adott keseredettségére is. Versének címe ugyanis: A város, ahol születtem, s ahol élek, így indul:

*„Az utcák még a régiek, de a város már nem az, ami volt,
a celtiszfák mélyen a szemükbe húzzák poros lombjukat,
hogy ne is lássanak semmit, s ha a kőangyalok hangosan sírnak,
ne csodálkozzatok, talán azon sírnak ők is, hogy már
senkit sem ismernek a jövő-menő emberek közül, s a
panaszukat sincsen, aki megértse...”*

Tekintettel arra, hogy Herceg János levelei egy részének postscriptuma is van, álljon itt is egy, mintegy utóíratként.

„Kedves Győző!

Nagy érdeklődéssel olvastam visszaemlékezésedet a verbászi német intelligenciára. Egy nevet nem említettél, vagy talán nem is ismerted Müller Béla tanárt. Én is úgy talákoztam vele, hogy valamikor a hetvenes évek elején felkeresett, s megkért, kerítsem elő neki valahonnan a Kalangya első évfolyamának második számát, semmi pénzt nem sajnál érte. El szeretne ugyanis dicsekedni salzburgi barátainak, hogy ő előbb fedezte fel Ivo Andrićot, mint a Nobel-bizottság, mert lefordította Andrić: A musahirhanában című novelláját. Lenyúltam íróasztalom első rekeszébe, és átnyújtottam neki.

Nagyon hálás volt, s a lelkemre kötötte, hogy okvetlenül keressem fel, ha még egyszer Salzburgba jövök. A híres és látványos temető mellett van egy vidám söröző, ott gyülekeznek vasárnap a verbásziak.

Ismertem korábról a sörözőt, s a következő év egyik vasárnapján, miután a felejthetetlenül szép temetőbe korábban is eljártam, most szétnéztem a verbásziak után. Müller Béla felfedezett, s az asztalukhoz vezetett, úgyhogy ott ültem egy nagyon kellemes, nobiles társaságban. Neveket nem tudnék mondani, csak azon lepődtem meg, hogy valamennyien tökéletesen, némelyek még egy kis vidékies mellékízzel beszélnek magyarul.

Müller Béla aztán elkísért a Blaue Ganz nevű régi fogadóba, ahol korábban is megszálltam, s útközben csodálkozásomnak adtam kifejezést, hogy ezek a verbászi urak úgy beszélnek magyarul, mintha az anyanyelvük volna. – Hát az is volt! – mondta Müller. – Mi valamennyien magyarok voltunk a harmincas évekig, svábbból jött magyarok, ahogy Ady mondta!

Nem győztem csodálkozni a régi békebeli Bácska boldog világában, s ezt a hangulatot éreztem ki a Te írásodból is. Nagyon finom hangon szövődött aztán tovább

a meséd, feltehetően egy hosszabb történet kezdeteként, amelynek folytatását nagy érdeklődéssel várom. Gördülékeny előadásod és a Lust zum fabulieren fölényesen könnyed előadásodban meglepett. Ha regény lesz belőle, biztos sikere lesz!

Ennyit akartam közölni Veled, bokros teendőid között, s most igazán szeretettel öllelek: Herceg János.

Doroszló, 990. augusztus 4.”

Remélem, a Herceg-hagyatékban valahol ott lappang fölkerő- és válaszleveleim némelyike.

Újvidék, 2009. február 21.

